

מעורבות הצבא בהתמודדות הלאומית עם מגפת הקורונה

מאיר אלרון, גדי איזנקוט וכרמית פדן

התמודדות מדינת ישראל עם מגפת הקורונה מסתמנת כאחד האירועים המתגרים ביותר מיום הקמתה. כפי שמסתמן כעת, מדובר במשבר מרובע: בריאותי, כלכלי, תודעתי ופוליטי. נוכח עוצמת האירוע בישראל והצפי להסלמתו החל גם צה"ל להיערך להשתתפות אקטיבית ונרחבת במאמץ הלאומי לניהול החירום שנוצר עקב התפשטות המגפה. צעדים ראשוניים כבר ננקטים בשטח, בעיקר על ידי פיקוד העורף (פקע"ר). מטרת מאמר זה הינה לבחון את ההשלכות של מעורבות הצבא בניהול המערכה ולהציג המלצות לקראת יישומה הנרחב.

הנחות יסוד להפעלת צה"ל באירוע נמשך

- מדובר באירוע מתגלגל, בעל פוטנציאל לסיכון חמור לביטחון האישי, החברתי והלאומי. האירוע, המתרחש בתנאים חריפים של אי-ודאות, אף עלול להתרחב לממדים נרחבים, גם כאלה שאינם צפויים או מוכרים. ייתכן משבר חריף וארוך טווח עד כדי אסון המוני. בנתונים אלה, כל משאב לאומי נדרש להתגייס למאמץ הלאומי.
- צה"ל פועל וחייב להמשיך לפעול על פי הנחיות הדרג המדיני, על פי חוק ועל פי ייעודו: הגנה על המדינה, הבטחת קיומה וניצחון במלחמה.
- צה"ל כ"צבא העם" הוא המשאב הפוטנציאלי המשמעותי ביותר העומד לרשות מדינת ישראל: הוא עתיר משאבים ויכולות, מתאפיין בגמישות תפעולית, מיומן בניהול מצבי חירום ברמה הלאומית ונתפס כמוסד הציבורי האמין ביותר על אזרחי ישראל. לפיכך, צה"ל צריך לעמוד לרשות המדינה ולתרום למאמץ הלאומי על פי יכולותיו.
- קיימים מספר מסלולי התפתחות למעורבות צה"ל בהתמודדות עם התפשטות נגיף הקורונה. בהתאמה לנדרש בכל אחד מהמסלולים המפורטים מטה, יש לקחת בחשבון את סדרי העדיפויות להפעלת צה"ל אשר צריכים להנחות כל החלטה מדינית לגבי אופן הפעלתו במרחב אזרחי:
  - בראש ובראשונה, חשוב להבטיח כי הצבא יוכל לשמר את יכולותיו הביטחוניות, על כל רכיביהן, ובתוך כך את רציפות תפקודיהם של מערכיו הקריטיים. חשיבות יתרה נודעת להכלה ולבלימה של התפשטות הנגיף בשורות הצבא כך שיתאפשר לו, בכל מצב, למלא באופן ובמידה מיטביים את ייעודו הביטחוני.
  - צה"ל מחויב לקיים את אחריותו הישירה והייחודית ביהודה ושומרון – המתבטאת גם במשימות של שמירה על החוק והסדר במרחב – וכן מול רצועת עזה, שם יש לצה"ל אחריות ביטחונית. הצבא נדרש להמשיך לממש את תחומי האחריות הללו לצד ניהול המערכה נגד התפשטות הנגיף ברשות הפלסטינית ובשיתוף פעולה עם הנהגת השלטון ברצועה.

▪ בו בזמן, צה"ל עשוי להידרש לתמוך באופן אקטיבי במאמץ הלאומי מול התרחבות סיכוני הקורונה.

צה"ל עשוי להידרש לבצע את שלושת המאמצים הללו במקביל. אפשר להעריך כי צה"ל יהיה מסוגל לעמוד במאמץ משולב זה אם ירחיב את גיוס המילואים, יבצע תכנון מדוקדק ויסיט מאמצים באופן מושכל. על צה"ל להיערך כבר עתה להפעיל בהדרגה את הסיוע למאמץ האזרחי. כל זאת, לקראת התפתחות השלבים הבאים:

בטווח הקצר ובעוד המערכת האזרחית מנהלת את האירוע בכוחות עצמה: במצב זה, העשוי להשתנות במהירות, צה"ל צריך להיות ערוך להעמיד את נכסיו לרשות המדינה, ולהגביר את הסיוע בתחום הרפואה והלוגיסטיקה במיוחד.

פיקוד העורף מסומן כמיועד להוביל את המאמץ הצה"לי בשל ניסיונו לעבוד עם התווך האזרחי. יש להעמיד את נכסי פקע"ר לרשות המדינה ואזרחיה, כולל בהסברה, בכפיפות למערכת האזרחית ועל פי הנחיותיה. פקע"ר עוסק כבר בימים אלה בסיוע בשטח לגורמים השונים, כולל מד"א, בהפעלת המלונות למבודדים ובהצגת המידע המפורט, כולל של גורמי הממשלה השונים, באתר האינטרנט שלו. צפוי שצה"ל יתמקד, לפי הצורך המתפתח ועל פי החלטה של הממשלה, בסיוע ככל שידרש למשרד הבריאות, למשטרת ישראל, למד"א ולגופים נוספים.

מערכות המודיעין של צה"ל והשב"כ נדרשות לוודא שמי מאויבי ישראל אינו מנסה לנצל לרעה את המצב הבריאותי והמבוכה השוררים בישראל כדי להוציא לפעול מהלכים עוינים מכל סוג שהוא.

בטווח הארוך ובנסיבות של התפשטות נוספת של המגפה, עשוי צה"ל להידרש להרחבה ניכרת של היקפי פעולתו בתווך האזרחי – התפתחות העשויה לחייב גיוס מילואים נרחב יותר. במסגרת כזו יסייע צה"ל, באמצעות חלק מנכסיו, בתחומים הכוללים פיקוד ושליטה, לוגיסטיקה, תחבורה, מתקנים וצוותי רפואה. כן עשויה להידרש הצבה של חיילים כדי לסייע למשטרת ישראל לשמור על הסדר הציבורי ולהבטיח יישום מלא של סגר אפשרי. בתרחיש זה ייווצר מגע ואולי חיכוך שלילי בין הצבא לבין אזרחים, שיחייב מהצבא רגישות רבה מאוד ואופני התארגנות שלא התנסה בהם מאז ביצוע ההתנתקות מרצועת עזה ב-2005. מדובר באתגר בעל משמעות רבה שיחייב היערכות ארגונית, חברתית ופסיכולוגית – הן בשורות הצבא והן בקרב האזרחים. כדי לעמוד באתגר זה יידרשו תהליכי חשיבה ופיקוח, שבהם ישולבו גורמים אזרחיים.

בתרחיש של אסון המוני וכאשר יוכרז מצב חירום מיוחד בעורף, עשוי צה"ל להידרש לקבל על עצמו אחריות תפעולית, חלקית לפחות, על רכיבים נרחבים של המערכת האזרחית שנפגעה במישרין או בעקיפין מהשלכותיה של המגפה. משמעות הדבר, הלכה למעשה, היא הפעלת המשק האזרחי על ידי צה"ל ועל פי הנחיות הממשלה.

בכל התרחישים הללו, קל וחומר עם התרחבות אפשרית של מעורבות צה"ל בניהול מצב החירום, צה"ל יצטרך לקבל על עצמו מספר סייגים ומגבלות שעיקרם הינו: **מקסימום סיוע למערכת האזרחית** – **מינימום אחריות ישירה**. המשמעות היא שעל הצבא יהיה להימנע מקבלת החלטות לגבי האופנים, התחומים וההיקפים של מעורבותו, ועליו להשאיר זאת לדרג המדיני. כל זאת, כאשר:

- בכל מקרה, יידרש פיקוח אזרחי הדוק של הממשלה ושל ועדת החוץ והביטחון של הכנסת על כל פעולה של הצבא. אין מדובר בפיקוח עליון בלבד, אלא במעקב אחר מכלול הפעולות בתווך האזרחי ובבקרה עליהן.
  - נדרשת הבנה ורגישות רבה של הצבא, גם בדרג הפיקוד ולא פחות מכך בדרג החיילים, לצרכי המערכות האזרחיות, לצרכי הציבור הרחב ובמיוחד לצרכי קבוצות אוכלוסייה ייחודיות (חרדים וערבים), אזרחים במצוקה ואוכלוסיות נוספות בסיכון. בהקשר זה חשוב כי יהיה ייצוג מספק לחיילות בעבודה בשטח וכן לאזרחים ומומחי תוכן (ביניהם פסיכולוגים, אנשי רפואה, אנשי ציבור מקומיים) בתכנון ובביצוע ההתערבות, ובכל הרמות.
  - צה"ל יידרש, הן ברמת התכנון והן ברמת הביצוע, להיערך לכך שלא יהיו תקלות ותופעות שהן בבחינת חציית גבול ברמה אתית או כזו שתפגע באזרחים בדרך כלשהי. לכן, אין לערב את צה"ל במהלכי שיטור ואכיפה בארץ או בהפעלה של אמצעי מעקב מיוחדים.
  - צה"ל יידרש לפעול תמיד על פי הצו הדמוקרטי, הקובע כפיפות לדרג המדיני-האזרחי. גם הפעלת הצבא צריכה להיות מסונכרנת עם התפיסה והפרקטיקה של ניהול מצב החירום על ידי הממשלה, לצד הפעולות של המוסדות המדינתיים והמקומיים האחרים.
- בסיכום, מעורבות צה"ל בעת התמודדות עם מצב החירום עקב התפשטות מגפת הקורונה תבטא את היות צה"ל "צבא העם" למען העם, הנקרא לדגל בעת חירום אזרחי מובהק. עם זאת, צה"ל יידרש להתנהל ברגישות, בפרט אם יימשך מצב החירום ויחריף מאוד, ויעורר מתח חברתי עד כדי הפרות ניכרות של הסדר הציבורי. התנהלות של הצבא מול אזרחים במצוקה אקוטית הינה אתגר מהמדרגה הראשונה. צה"ל אינו ערוך ומאומן למשימות כאלה, שבהן חיילים נדרשים לשנות את דפוסי הפעולה המוכרים להם מול הציבור הישראלי. הסתגלות כזו הינה מאתגרת מאד וכרוכה בשינוי קוגניטיבי, ברמת משמעת גבוהה, באיפוק ובגמישות תפקודית. כל אלה מחייבים תכנון והכנה מדוקדקים ונרחבים ברמה שצה"ל לא התנסה בה. בנסיבות אלה, צה"ל יצטרך להסתמך לא רק על יכולותיו, אלא גם לקבל על עצמו פיקוח אזרחי הדוק וליווי אזרחי מקצועי צמוד במסגרות הפעולה בשטח.